

נתיבות יזש

והוא מאמרים יקרים, שיחות מוסר וחיזוק משובבי
לב ונפש, שנאמרו בפני תלמידים מקשיבים בקול
חוצב להבות אש קודש, ושאתו כשאת האר"י החי,
להנחילם נתיבות דעת התורה ועבודת השי"ת על
פרשת השבוע

ע"י מרן רבינו
הגאון רבי **אברהם יוסף ראזענבלום** זצוקלה"ה
ראש ישיבת שערי יושר

ראה תשפ"ו

"אשרי איש שישמע למצוותיך" - יסודות האמונה

פרקי אבות פרק ה' משנה ו' ז'
שנה ח' • גליון ת"ט

מי שיש בידו חידו"ת או טעיפס של
רבינו, וכן מי שרוצה לנדב גליון של
תורת רבינו - נא להתקשר למספר:
EXT 9 1-718-854-2290 או לפקס:
1-718-705-8608

**אפשר לשמוע השיחה הנדפסת
בנתיבות יושר של כל שבוע במספר:
1-718-559-6660**

כל הזכויות שמורות

למערכת חידו"ת של רבינו
ישיבת שערי יושר

בהוצאת מכון "שם עולם"

מכון לחקר כתבי יד - קורות קהילות ואישים

רח' שחל 5, בני ברק

טל: 03-5701977 פקס: 03-5701967

תוכן הענינים

ראה תש"ן

(נאמר ס"ש עקב תש"נ)

"אשרי איש שישמע למצוותיך" - יסודות האמונה

בשכר ועונש

ה להבין למה בני ישראל צריכים בעצמם לענות אמן.
ה ההבדל בין שכר ועונש בשמים ובין מה שנעשה בעולם.
ו בשמים נותנים שכר גם על ביטול מצוות עשה.
ו יסוד ההבדל בין שכר משמים ובין שכר העולם.
ו על מידות מושחתות לא מושיבים בבית האסורים.
ז השכר בעולם אינו על כוונות טובות רק לפי מעשים בפועל.
ז שכר ועונש מן השמים דומה לאב שמחנך את בנו.
ז הסיבה שהאב יעניש אם הבן ישבור כוס.
ח השכר שהאב נותן לבנו - על רצון טוב ומידות טובות.
ח ההנאה שרואים שהבן גדל עם מידות רצויות.
ט האופן הראוי לשכר ועונש.
ט הקב"ה הוא אבינו.
ט השכר והעונש למלאות תפקידם בעולם הזה.
י הברכה - אשר "תשמעו".
י אור"ח הק' - הברכה היחידה שיש "אשר תשמעו".
י"א "ראה" - משרע"ה אמר שלא היה לאדם מחמדי עוה"ז יותר ממני.
י"א למשה רבינו היה עשירות וגבורה וכבוד מלכים.
י"ב משרע"ה היה בשמים ובארץ והכיר מהו הטוב המוחלט.
י"ב אבותינו הנחילנו הדרך להכיר באמת מהו ברכה ומהו קללה.
יג בני ישראל ענו אמן בכל כוחם.
יג קיבלו עליהם ועל זרעם עד סוף כל הדורות.
יד משרע"ה ואבותינו היו מסורים לנו.

חובת ההתכוננות ברצון אבותינו יד
 בהר גריזים הנחילו לנו אבותינו את יראת העונש טז
 אבותינו רצו שנחיה עם ידיעה זו טז
 התרשלות מביאה עמה צרות וקללות טז
 מה לא עושים עבור מעט כבוד טז
 הרדיפה אחרי הקללה הוא הקללה בעצמו טז
 אשרי מי שממלא ימיו ואוסף אוצרות לעולם הבא יז
 רצון התורה בקבלת הקללות והברכות בהרי גריזים ועבל יז
 כל אחד בכלל הברכה יז
 "והריקותי לכם ברכה עד בלי די" יח
 להרגיש לפי האמת יח
 חשיבות העני לפני השי"ת יח
 היחוס הרם של דוד המלך יט
 הצוואה האחרונה והירושה שהשאיר לנו משה רבינו יט

ראה תש"ן

(נאמר ס"ש עקב תש"נ)

"אשרי איש שישמע למצוותיך" - יסודות האמונה**כשבר ועונש****להבין למה בני ישראל צריכים****בעצמם לענות אמן**

צריכים אנו להתבונן, מהו הענין שבני ישראל ענו בעצמם אמן על כל הברכות והקלות, הלא עצם קיום המצוות מביא עמו את כל הברכות, וההיפך מביאה עמה הקללה והעונשים.

אם כן יש להבין למה הוצרכו בני

ישראל לענות בעצמם 'אמן' על הברכות והקלות.

ההבדל בין שכר ועונש בשמים ובין**מה שנעשה בעולם****הנה** בכל העולם כשהאדם עושה

מעשים טובים, כגון שעושה טובה לזולתו, הוא מקבל שכר על פעולתו הטוב. ואם לא עשה מעשה טוב אינו ראוי לשכר, כי לא הרוויח את השכר המגיע על המעשה. אבל אז גם אין מענישים אותו על מה שלא עשה - כי על אי עשיית טוב אין מענישים.

רֵאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם

בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה

אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֵל מִצְוֹת ה'

אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם

הַיּוֹם (דברים יא, כו-כו).

וברש"י, "בְּרָכָה וּקְלָלָה -

הָאֲמֹרוֹת בְּהֵרָ

גְּרִיזִים וּבְהֵרָ עֵיבָל".

היינו, לפני שהגיעו לארץ

ישראל עמדו בני

ישראל בהר גריזים והר עיבל, בהר

גריזים קיבלו את הברכות

לכשישמעו לדבר ה' וישמרו

המצוות, וענו אמן על כל הברכות.

הקלות קיבלו על הר עיבל,

כמו שנאמר,

'והקללה אם לא תשמעו אל מצוות

ה' אלוקיכם וסרתם מן הדרך וגו',

ובפרשת כי תבוא (פרק כז), נאמר

שבני ישראל ענו 'אמן' על

הקלות.

שבעולם מעניקים שכר על ההנאה והטובה והתועלת שיצא ממנו.

לדוגמא, כשאחד מציל את חיי

השני, אם יש לניצול

מה לתת, הרי הוא נותן הרבה ממון למצילו בשכר הצלתו. ומה שזכה אצלו לשכר, הוא על הצלת חייו. והיינו שהתעוררות של נותן השכר הוא על הצלת חייו, על עצם הטובה שהיה לו ממנו.

אמנם כשאחד אינו עושה עמו

טובה, אין לו קשר

ושייכות לאדם זה, ולכן אינו נותן לו לא שכר ולא עונש, שכן אין לו שום קשר או שייכות עם פלוני.

על מידות מושחתות לא מושיבים

בבית האסורים

כמו כן, כשמענישים אחד על

מעשיו בעולם, העונש הוא

על המעשה הרע שעשה.

לדוגמא, מי שגנב, מושיבים

בבית אותו

האסורים. ולא מושיבים אותו על מידותיו המושחתות, אלא על עצם המעשה הלא טוב שעשה - מעשה הגניבה. אבל אין מענישים אותו על מה שהוא מושחת במידותיו. שכן לאנשי העולם לא מעניין מהם מידותיהם של בני האדם, האם

כן הדבר גם כשהאדם עושה

פעולה רעה, אז מענישים

אותו בעולם על המעשה הרע שעשה, אבל על מה שלא עשו רע אין מקבלים שכר בעולם.

אין מושג בעולם לתת שכר על אי

עשיית רע, אלא שעל עשיית

רע מענישים ועל עשיית הטוב נותנים שכר.

בשמים נותנים שכר גם על ביטול

מצוות עשה

אך במילי דשמיא הסדר הוא

באופן שונה. השי"ת נותן

שכר טוב על קיום מצות עשה, ועל ביטול מצות עשה נענשים.

כן הדבר גם לגבי 'סור מרע'.

העובר על חטא נענש על

החטא, אבל אם ישב אדם ולא עבר עבירה הוא זוכה לשכר. והיינו מה שאמרנו, שעניני שכר ועונש כלפי שמיא שונים מהשכר ועונש בכל העולם.

יסוד ההבדל בין שכר משמים ובין

שכר העולם

יסוד ההבדל הוא, השכר ועונש

שנותנים אנשי העולם

בעולם הזה והרצון לתת שכר.

שכר ועונש מן השמים דומה לאב שמחנך את בנו

השכר והעונש שנותנים מן השמים הוא באופן אחר. כי רצון הבורא הוא בהטבת האדם, שהאדם יהיה טוב וישר, פָּאָב המחנך את בנו, שכאשר האב רואה את בנו שאינו מתנהג במנהג רע, על דבר זה יתן לו שכר, לפי שרצון האב הוא שבנו יהיה טוב ולא רע.

כך גם האב אינו מעניש את בנו על המעשה הלא טוב שעשה, רק על מעשה שהוא 'רע' בעצם.

הסיבה שהאב יעניש אם הבן ישובר כוס

לדוגמא, כשהבן שובר כוס, האם האב יעניש את בנו על שהפסידו דאלער אחד? בוודאי שלא, ואם יענישו הוא שוטה.

עיקר העונש צריך שיהיה על מה שהבן אינו נזהר בדרכיו, והאב רואה בבנו מידת ההפקרות, ולזה על האב להענישו כראוי.

אבל אם העונש הוא משום שבנו החסיר לו דאלער, הרי הוא שוטה. שהרי כשחבירו ישובר

מידותיו טובות או מושחתות, למאי נפקא מינה מהם מידותיו, העיקר הוא שלא יזיק בידים.

כמו כן, אילו היו כל המושחתים יושבים תחת מסגר ובריה, לא היה מפריע לאיש שבבית האסורים יהיה להם כל טוב, כיון שעיקר העונש הוא שלא יזיקו, וכעת ביושבם בבית האסורים אין בידם להרע.

שכן העונש בעולם אינו על 'רעת' האדם, אלא על מה שהוא 'מרע' בפועל לבני אדם, שסובלים מרעתו, אבל אדם רע שאין סובלים ממנו, אין מקום להענישו.

השכר בעולם אינו על כוונות טובות רק לפי מעשים בפועל

אותו הדבר הוא גם השכר בעולם הזה, שאינו מיוסד על מידת טובות של האדם, רק על מעשיו הטובים בפועל.

לכן, כשאחד אינו עושה טוב אינו מרוויח מזה שכר, אפילו אם היה זכאי לשכר. רק מי ש'עושה' רע מענישים אותו, ואם אינו עושה רע, אין על מה להענישו. אפילו אם מצד רצונו או מחשבתו היה רוצה להרע.

ללכת בתשואות חן, והולך לקיים השליחות ששלחו אביו לשם כך.

כשאביו נותן לו שכר על זה. אין השכר על המעשה

הטוב שעשה אתו, על שביצע עבור האב את שליחותו, שהרי עבור שליחות זה היה יכול לשכור לעצמו שליח מן השוק.

ההנאה שרואים שהבן גדל עם מידות רצויות

האב אינו נותן מתנה לבנו רק כפי מה שהיה נותן לשליח נכרי, אלא שנותן לו מתנה לפי שרואה את בנו צומח וגדל לבעל מידות ששומע בקול אביו.

על דבר זה נותן לו האב את שכרו משלם. על הנאה זו שרואה את בנו גדל לאדם מהשורה, ששומע בקול אחרים.

כשהאב שולח את בנו לשליחות והבן איננו שומע

בקולו, אז האב מעניש את הבן. אבל אם היה האב שואל גוי כושי האם הוא מסכים לעשות טובה זו בעד בצע כסף, והגוי ימאן או שישלב שלא יעשה כן אפילו תמורת ממון הרבה, לא יכעס האיש על הנכרי שאינו רוצה ללכת, שכן אם אינו רוצה ללכת,

כוסו, לא יענישו ולא יוכיח אותו מפני שמתירא ממנו. נמצא שעל חסרון דאלער אין מענישים אדם אחר.

אם כן, מה הבן אשם שאינו יכול לעמוד כנגד אביו כשהוא מכה בו. הרי אם ההכאה הוא משום החיסרון שהחסיר לו, נמצא שהאב מכה את בנו ומענישו רק משום שהבן אינו יכול לעמוד כנגדו, וזהו רשעות של האב שמעניש את בנו על דבר זה.

אין זו הסיבה להכאת האב. האב מעניש את בנו כשמשבר כוס, רק על זה שיש לו מידה רעה שלא הורגל לשמור את חפציו ולהיות אדם מהשורה. וכשהבן נוהג כראוי ואינו משבר דברים, על ידי כן גדל כראוי, ואז יתן לו האב שכר.

השכר שהאב נותן לבנו - על רצון טוב ומידות טובות

על מה נותן לו האב שכר, על המידה הטובה שנמצא בבנו ולא רק על המעשה הטוב.

כמו כן כשהבן עושה טובה עם אביו נותן לו אביו שכרו משלם. כגון כשהאב שולח את הבן שיעשה לו שליחות, והבן מסכים

האב שנוהג על האופן הראשון, הרי זה ספק רשעות. אך באופן השני, זהו מדרכי חינוך הבן למסירות לאביו, ונמצא שהעונש מגיע מתוך מסירותו ואהבתו של האב לבנו.

הקב"ה הוא אבינו

השכר והעונש שאנשים נותנים זה לזה בעולם, הוא כמו אופן הראשון. השכר נותנים על הטובה שעשה האדם, והעונש הוא על הקלקולים שעושה האדם. ואם כן, רק העושה טובה מקבל שכר, והעושה רעה או קלקול נענש. אבל אין נותנים שכר למי שלא עשה רעה, ואין מענישים למי שלא עשה טובה.

אך לעומת זאת דרך האב לתת שכר לבנו על זה שבנו אינו עושה רעה, ומעניש את בנו על שאינו עושה טוב. כל זה לפי שרצון האב הוא לגדל את חינוך בנו לטוב. **זהו** האופן של השכר ועונש שהשי"ת נותן לבני ישראל.

השכר והעונש למלאות תפקידים בעולם הזה

על זה שלא מקיימים מצות עשה נענשים, לפי שהאדם אינו

כיצד יוכל להכריחו שילך עבורו, הרי הגוי אינו מחוייב ללכת כל אימת שירצה אדם שילך עבורו. ובוודאי לא יענישו על זה.

אם כן, זה מה שמענישים את הבן כשאינו שומע בקול אביו ללכת בשליחותו, לא יתכן שזה מפני שלא קיים את השליחות ועכשיו חסר לו מי שיקיים את השליחות, אין מקום לכעס על דבר כזה, שהרי אילו היה כושי לא היה מצפה ממנו למאומה וכל שכן שלא היה מענישו.

אכן אם האב מעניש את בנו לפי שרואה הנהגת הבן שחסר אצל בנו העול לעשות רצון אביו, ואין לו עול אחריות הבית. אזי העונש הוא מצד רצון האב שבנו יגדל אדם טוב, אדם מהשורה.

האופן הראוי לשכר ועונש

נמצא, שיש הבדל גדול, כרחוק מזרח ממערב, בין השכר שהאב נותן לבנו על השליחות שעשה עמו, ועל הטובה שעשה עמו, או אם הוא מענישו על מה שלא קיים את שליחותו - לבין האב שנותן שכר ועונש כדי שבנו יגדל בעל מידות או שלא יגדל פרא אדם.

מקיים את תפקידו שלשמו נברא. ומי שאינו ממלא את תפקידו עושה עוול נורא.

כמו כן, נותנים שכר למי שיושב ואינו עושה רעה, לפי כשהאדם אינו עושה רע, רואים שהאדם מקיים את התפקיד שלשמו נברא. זהו הנחת רוח שהאדם עושה להשי"ת כשאינו עושה רע, לפי שאז רואים שהוא גדל על פי יסודות הבורא ודרכי התורה, והוא מתנהג ע"פ רצון הבורא, ועל דבר זה יזכה לשכרו מן השמים.

הברכה - אשר "תשמעו"

זהו הביאור במה שנאמר בריש הפרשה, **'ראה** אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר **תשמעו** אל מצות ה' אלוהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום'. היינו שעצם **השמיעה** - שהאדם **מעמיד עצמו** לקיום המצוות 'ער שטעלט זיך אוועק', עצם דבר זה יש בו ברכה.

'והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלוהיכם וגו', עצם זה שאינו שומע בקול ה', זה גופא הקללה.

לא נאמר כאן שמי שיחטא בקום ועשה זהו הקללה, אלא נאמר 'והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלוהיכם'. ובנוסף נאמר 'וסרתם מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם'.

על שני הענינים יש קללה: יש קללה הן על עשיית הרע, והן על מה שישב ולא קיים מצוות הבורא.

אוה"ח הק' - הברכה היחידה שיש "אשר תשמעו"

באור החיים הק' מדקדק מהו הלשון 'ראה אנכי', שהיה לו לומר 'הנני נותן לפניכם היום ברכה וקללה'. מהו הלשון 'ראה אנכי', על איזה ענין יסתכל לראות כן.

וכתב לבאר, שכשמשך רבינו אמר דברי תוכחה לבני ישראל, בוודאי שהאמינו לדבריו של משה רבינו. אעפ"כ בכל זאת אמר להם משה רבינו "ראה", לגבי הברכה שזוכים לו על ידי תורה ומצוות, ולגבי הקללה שיש כשאינו מקיימים תורה ומצוות.

והטעם לזה, כי יתכן שיחשוב לו האדם, הנה משה רבינו

לכבוד עצום, והוא הכבוד הגדול ביותר שיכול לזכות לו האדם, 'כבודו של מלכות', באופן שגם בעיני שונאיו נאמר הלשון (דברים יא, ג), 'גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם'.

משה רבינו היה מלך שהוכר כוחו בכל המדינות ובכל המלוכות, הרי שהבין משה רבינו היטב מהו כבוד.

למשה רבינו היה עשירות וגבורה וכבוד מלכים

וכן אמרו חז"ל (נדרים לח.), שמשה רבינו היה עשיר גדול וגבור גדול. כל המעלות שיכול האדם להתגאות ולהתרומם בעיני העולם הזה התקיימו אצל משה רבינו, שהיה לו כבוד מלכים, עשירות עצומה וגבורה עצומה, והם הענינים בהם יכול האדם להתפאר, ואין לעולם הגשמי מה להציע לאדם יותר מכבוד, עשירות וגבורה.

הרי שמשה רבינו היה לו כל מנעמי העולם הזה.

ועל זה אמר משה רבינו 'ראה אנוכי', שיראו אותו ויסתכלו עליו, וכשמשה רבינו

היה צדיק גדול, ואין לו שום השגה בתענוגי העולם הזה, ואינו מבין בתענוגי העולם לכן הוא אומר מוסר.

לזה אמר משה רבינו "ראה" - שיש קללה בתענוגי העולם הזה, כלומר שמשה אמר להם שהוא מכיר את העולם ותענוגיו, ועם כל זאת הברכה היא **אשר תשמעו וכו'.**

"ראה" - משרע"ה אמר שלא היה לאדם מחמדי עוה"ז יותר ממני

עור כתב באור החיים הק', שיתכן שיאמר האדם שמה שמשה רבינו מבאר הברכה והקללה שיש בתורה ומצוות, זהו משום שמשה רבינו היה ירא שמים, ולכן הוא מאמין בתענוג וברכה שיש בתורה ומצוות.

על זה אמר משה רבינו: **'ראה אנוכי'**, 'זאגט די תורה' - התורה אומרת לנו: הסתכלו והביטו עלי - על משה רבינו, שלא יתכן שמה שאמר משה רבינו שמי שאינו מקיים את התורה ומצוות יש בו קללה, שאמר זאת רק משום שלא הבין בתענוגי העולם הזה. שכן משה רבינו היה המלך של הכלל ישראל, והרי המלך זוכה

ה' אלוקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום, והקללה אם לא תשמעו',

על זה מקדימה התורה ואומרת 'ראה' - התבוננו וראו - מיהו האומר ענין זה.

אבותינו הנחילנו הדרך להכיר באמת מהו ברכה ומהו קללה

עוד יש לנו להתבונן, הנה משה רבינו עמד אז לפני הסתלקותו. והנה כשישאלו אדם קודם פטירתו מן העולם במה חפצו לברך את בנו, הרי בוודאי שירצה לברך אותם שיזכו שיתקיים בהם 'וכל טוב ומכל טוב אל יחסרנו',

כמו כן, כשישאלו אב בימי צעירותו, מהו מבקש לברך את בנו ודורותיו הבאים אחריו, בנים ובני בנים. גם אז יענה ויאמר 'וכל טוב ומכל טוב אל יחסרנו', שאין ביכולתו לפרש איזה דבר שבזה אינו מברכם.

כל אב רוצה שכל ענין של טוב שיש בבריאה, יתברכו בזה בנו. וכל היכן שיש היפך הטוב, האב מברך את בנו שינצלו מהדברים הללו, שלא יבואו לעולם לידי היזק זה.

אומר שבכל מנעמי העולם הזה יש בהם קללה, אי אפשר לטעון שהוא אומר כן משום שאינו יודע מהם מעדני העולם הזה, שכן אם יש בעולם הזה מי שמכיר ויודע במנעמי העולם הזה, זהו משה רבינו שמכיר ויודע בהם יותר מהבעל תאוה הגדול ביותר.

משרע"ה היה בשמים ובארץ והכיר מהו הטוב המוחלט

כמו כן אין לומר שמשה רבינו אומר שהברכה נמצאת בתורה ומצוות רק משום יראת שמים שלו, שכן משה רבינו כבר היה בשמים, ושהה שם ג' פעמים ארבעים יום וארבעים לילה, וראה מה שיש בשמים, והוא יודע הטובה שיש בשמירת תורה ומצוות.

אדם זה, שבתענוגי העולם הזה הוא ה'מבין' בכל עניני העולם הזה יותר מהבעל תאוה הגדול ביותר, ומצד שני הוא המבין הגדול ביותר ששייך בין בני אדם על עניני הברכה, לפי שהוא ראה ויודע הברכה שיש בשמירת תורה ומצוות, והוא מעיד בנו 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצות

ישראל על ה'ארורים', דבר זה קיבלו בני ישראל עליהם ועל בניהם ועל דורותיהם עד סוף כל הדורות.

ולכאורה, היכן היו האבות, האם זה דבר שאב עושה לבניו, לקבל ארורים על בניו ועל בני בניו עדי עד?!! האם דבר זה דרש השי"ת מכלל ישראל, לקבל ארורים עליהם ועל דורותיהם עד סוף כל הדורות?!

"אשרי איש שישמע למצוותך"

אכן בני ישראל הכירו והבינו בערבות מואב ובשעה שעברו את הירדן, כשהעמידו את בני ישראל על הר גריזים והר עיבל, **באותה שעה הכירו בני ישראל את גודל האושר שיש בקיום התורה והמצוות,** לפי שקיימו את מה שנאמר 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה'.

"משה רבינו האט צי זיי געזאגט, די צוויי דרכים, ברכה וקללה, חיים ומוות. האבען זיי עס פארשטאנען מיט די גאנצע בהירות המוח און מיטן גאנצן הארץ. האבען זיי זיך געוונטשען האבען זיי געזעהן, זיי האבען געשפיהרט, אז ברכה ליגט אין

בני ישראל ענו אמן בכל כוחם

כשהעמידו את בני ישראל תיכף בהיכנסם לארץ ישראל בהר גריזים ובהר עיבל, כדי לתת להם ברכה וקללה, עליהם ועל דורותיהם עד סוף כל הדורות, קיבלו אז בני ישראל הברכה והקללה, כי על כל הברכות ענו 'אמן'.

בני ישראל לא ענו אמן כפי שאנו עונים ברכה, דהיינו שכך מבואר בשולחן ערוך שצריכים לענות אמן, שהרי בהם התחיל השולחן ערוך... הם היו עוני 'אמן' הראשונים, ומי שעונה רק משום שצריכים לענות הרי זה עשירית ה'אמן' מהאמן שעונים בלב שלם.

קיבלו עליהם ועל זרעם עד סוף כל הדורות

כשהעמידו את כלל ישראל בהר גריזים והר עיבל קיבלו על עצמם את הברכות והקלות, ועל זה נאמר 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה', וכמו שמפרש רש"י שהכוונה הוא לברכות וקלות שבהר גריזים והר עיבל שקיבלו ישראל.

על מי קיבלו את הקלות, מי יסבול מה'אמן' שענו בני

שאבותינו שהיו מסורים לנו. משה רבינו שמסר נפשו על הכלל ישראל, הוא קיבל וציווה לישראל את הארורים על מה שאין שומרים תורה ומצוות.

מזה נכיר ונדע שאין כאן לא ארורים ולא עונשים מחמת שרוצים להעניש, אלא שאלו הם ארורים ועונשים כדי להכיר על ידם את האושר הגדול והשכר הגדול שיש בקיום התורה והמצוות.

חובת ההתבוננות ברצון אבותינו

כשיעלה אדם על דעתו, שאבותיו הק' הם אלו שקיבלו את הארורים האלו על בניהם, לפי שהם הכירו אז ב'ראה', שהם עמדו על דעתם והשיגו **שאושרו של האדם הוא רק קיום תורה ומצוות**, וביקשו להנחיל אמת זו לבניהם אחריהם, שהברכה הוא רק בקיום התורה והמצוות.

אבותינו ראו לנכון להעביר ענין זה לדורות אחריהם,

על ידי שידעו בניהם, שאבותיהם שהיו מסורים אליהם, ומשה רבינו מנהיגם של ישראל שמסר נפשו על הכלל ישראל, עד כמה נגע להם

קיום תורה ומצוות און קללה ליגט, נישט קיום תורה ומצוות".

"די גרעסטע ברכה, מקבל זיין פאר זיך און פאר זייערע קינדר, זענען געווען די ארורים, אויף נישט היטען תורה ומצוות. דאס זאל איבערגיין, די ארורים וואס אונזערע אבות האבען מקבל געוועזען אויף נישט היטען תורה ומצוות".

כשמשעה רבינו העמיד בפניהם את שני הדרכים, הברכה והקללה, החיים והמוות, הבינו בני ישראל את הענין בכל בהירות מוחם, והרגישו בכל לבבם ונפשם שאכן הברכה מונחת רק בקיום תורה ומצוות. וכשחסר בקיום תורה ומצוות זהו קללה.

הברכה הגדולה שאפשר לאדם לקבל על עצמו ועל בניו אחריו, הוא לקבל על עצמו את הארורים האלה שהאבות קיבלו על עצמם ועל זרעם אם לא ישמרו התורה ומצוות.

משרע"ה ואבותינו היו מסורים לנו

מה שאבותינו קיבלו על עצמם ועלינו את הארורים שיבואו עלינו אם לא נשמור תורה ומצוות, מזה יש לנו לבוא להכרה והידיעה,

שהיה המבין הגדול ביותר על תענוגי העולם הזה, ומנהיג זה היה גם המבין הגדול ביותר על תענוגי העולם הבא, והוא היה המסור ביותר לבני ישראל, שמסר נפשו עבור ישראל. מנהיג זה יחד עם האבות שלנו, קיבלו על כל הדורות את הארורים שיארעו במידה ונתרחק מתורה ומצוות.

תכלית הארורים היא להורות לנו גודל חשיבות ויקר שמירת התורה והמצוות, ולעורר אותנו על גודל ההפסד כשעוזבים את דרך התורה והמצוות.

התרשלות מביאה עמה צרות וקללות

כשהאדם מדמה לעצמו שהוא עומד להקל על חייו על ידי שיתרשל מעט בשמירת התורה והמצוות, שכאשר יעסוק במסחר ירמה את הבריות כדי להתעשר, ויכשל בשקר. וכמו כן כשיחסר לו כבוד ינקום באלו שמקלים בכבודו, וידבר עליהם לשון הרע והוצאת שם רע, ובזה מצפה האדם למצוא את אושרו.

אָבֶעֶר די תורה זאגט אונז, התורה אומרת לנו, שעל ידי הנהגות אלו ימשיך האדם

בחייהם שבניהם אחריהם יישארו בשמירת התורה והמצוות.

בהר גריזים הנחילו לנו אבותינו את יראת העונש

לכן קיבלו את הארורים על בניהם אחריהם באם יסורו מדרך התורה והמצוות, לפי שראו והכירו שההסרה משמירת התורה והמצוות יהיה עבור בניהם הדבר הקשה ביותר, ולכן הנחילו להם הארורים, כדי לגרום להם ליראת העונש ועל ידי כן להישאר בשמירת התורה והמצוות.

כשעמדו אבותינו על הר גריזים והר עיבל, על ידי גודל מסירותם לדורות הבאים, וגם גודל מסירותו של משה רבינו לכלל ישראל, להטיל על כל הדורות את הארורים כשיתרפו בשמירת התורה והמצוות.

אבותינו רצו שנחיה עם ידיעה זו

כל זאת עשו אז באותה זמן בכדי **שנחיה עם ידיעה זו**, שאבותינו המסורים לנו, כשעמדו בהר סיני וכשהיו במדבר, בשעה שנפתחו בפניהם העליונים והתחתונים, ועמדו על יסוד הבריאה וסודה, והיה להם מנהיג

מי שרודף אחרי הכבוד, דומה למי שנכנס לבית המדרש, ומיד בשעת היכנסו, כשהוא עומד עדיין בשולחן הראשון של צד מערב, הוא קם ומכריז: "יהודים יקרים פנו לי מקום במזרח כי אני צריך כבוד". הרי כשרואים הנהגה זו, באיזה אופן מסתכלים עליו, כמו על שוטה, שכדי לקבל עשרה אחוזים (צ'ען פ'אצטנט) כבוד, הוא משלם במאתיים אחוזים בזיונות, הלא האיש הזה הוא שוטה שאינו מרגיש.

הרדיפה אחרי הקללה הוא הקללה בעצמו

בזה יש לבאר באופן פשוט את גודל הקללה של מי שסר מדרך התורה והמצוות, מתוך שמתבוננים בברכה ובקללה שהזהיר משה רבינו. הקללה על מי שסר משמירת התורה והמצוות הוא קללה נוראה, באופן שאפילו שאר האנשים מכירים בקללה זו.

למה סר אדם זה מדרך התורה? הוא חיפש כבוד, האדם מחפש חיים נוחים - 'באקוועמליכקייטן'. האדם מחפש לו רכוש, אבל כמה חלישות הדעת ובזיונות קונה לעצמו האדם

על עצמו קללות וצרות, ולא רק שהוא ממשיך על עצמו צרות ורעות בעולם הבא, אלא שממשיך על עצמו צרות ורעות גם בעולם הזה.

ולא רק שממשיך על עצמו צרות ורעות בעולם הזה, אלא שחלילה גם בעולם הזה השי"ת נפרע ממנו.

מה לא עושים עבור מעט כבוד

מה האדם אינו עושה עבור כבוד... כמה חלישות הדעת יש לאדם כשחסר לו מעט כבוד, ועל אחת כמה וכמה איזה חלישות הדעת נגרם לו כשפוגעים בו.

כמה טיפש האדם שמעשיר עצמו על ידי שקרים וכזבים, ומדמה את עצמו שעל ידי עושרו ורכושו יקנה לעצמו כבוד, כי האמת הוא שקונה לעצמו על ידי התנהגותו בזיונות גדולים.

באיזה אופן מדברים עליו, איזה מרירות ורינונים ידברו האנשים הכי קרובים עליו, וכמה חלישות הדעת גורם לו הבזיונות שהוא עובר על ידי מה שגונב ומרמה את הבריות.

**רצון התורה בקבלת הקללות
והברכות בהרי גריזים ועבל**

ר' די תורה קאט געוואלט, רצון התורה היה, שאבותינו יקבלו על הר גריזים והר עיבל את הברכות ואת הארורים, כדי שאנו נתבונן מי היו אותם שקיבלו את הארורים הללו - הלא המה אבותינו שהיו מסורים לנו, ומנהיג ישראל כמשה רבינו שמסר נפשו עבור ישראל, הוא קיבל עבורנו את הארורים.

מזה יש לנו ללמוד באיזה אופן צריכים אנו לקבל את הברכות שיש בשמירת התורה והמצוות, ובאיזה אופן יש לגשת לקללה שנאמרה על מי שסר מדרך התורה והמצוות.

כל אחד בכלל הברכה

אל לו לאדם להתייאש ולומר לעצמו איך אוכל לזכות בברכה, מאחר שאיני בעל מוח ואיני בעל יחוס, אבי היה עם הארץ, אדם פשוט, וגם היה אדם גס, ואני בעצמי בעל מוח קטן, ואיזה שייכות יש לי לענינים אלו, הנני ארור מעיקרא, נולדתי ארור.

חס ושלום לחשוב כך, אין מושג כזה של אחד שאינו יכול

כשהדרכים בהם מחפשים את הרכוש הם נגד התורה.

אילו היה הגנב והרמאי יודע באיזה אופן מדברים עליו בבתי בני ישראל, הרי שהיה מתבייש לצאת לרחוב העיר, וזהו חלק מהקללה, וכהנה רבות.

**אשרי מי שממלא ימיו ואוסף
אוצרות לעולם הבא**

אמנם על פי פשטות הפסוקים, מה שאמר משה רבינו אין הכוונה באופן הזה, אלא הכוונה כלפי שמיא.

האדם חי לו את חייו שהעניקו לו מן השמים, אם הוא חי את ימי חייו מתוך רדיפת הממון ורדיפת הכבוד ושאר הבלי העולם הזה, כשהוא בא לימי זקנותו, והוא מתבונן ברכוש שרכש לעצמו במשך ימי חייו, מה יש בידו? 'בגפו יבא ובגפו יצא'.

אבל האדם שממלא את ימיו בתורה ומצוות וגמילות חסדים, כשמגיע לימי זקנותו, יש בידו אוצר גדול. אוצר של קדושה, אוצר של זכויות, ואז יעלה לעולם העליון עם אוצרות של זהב ואבנים טובות ומרגליות.

את דברי הראשונים והאחרונים עם כוח ההבנה שנתן לו הבורא.

כשאדם ילך בדרכים אלו, הרי הוא בכלל 'אנכי נותן לפניכם היום ברכה'. כל אחד הוא בכלל הברכה, ואין נפקא מינה מי היה אביו ומי היה זקנו ואין נפקא מינה איזה מוח יש לו. כל הפרטים הללו לא מעלים ולא מורידים.

חשיבות העני לפני השי"ת

שכן מצאנו שכאשר האדם חוטא ומביא קרבן חטאת, העני מביא מעט קמח ושמן, והוא חשוב לפני השי"ת יותר מקרבן הבהמה שמביא העשיר.

עניות אינו דווקא בממון, יש עניות ביחוס, יש עניות במוח, עניות שייכת בכל הענינים. כשהעני עושה את עבודתו בלב שלם, חשובה עשייתו של העני לפני השי"ת יותר מעשייתו של העשיר.

שכן מי שחלילה עשירותו או יחוסו מביאתו לידי משהו התנשאות, אוי לו עם כל מעלותיו, וטוב היה לו שלא יהיה לו כל מעלותיו, אוי לו למי שהיחוס גורמת לו לחטוא, והרי אין לך חטא כחטא הגאווה.

לזכות בטובה. הרי אביו של אברהם אבינו היה תרח. כל אחד יכול לזכות, ואין לכל זה שום שייכות עם יחוס, מי היה אביו ומי היה זקנו, ואין לדבר זה שייכות עם בעלי מוח או בעלי כישרונות.

"והריקותי לכם ברכה עד בלי די"

כל אחד מישראל בידו לזכות לברכה באופן של 'והריקותי לכם ברכה עד בלי די', כל אחד על פי כוחותיו יכול וצריך לעסוק בתורה, ויחזק בעצמו אהבת התורה ואהבת הבריות, שיעסוק בגמילות חסדים ויסלק את הצמצום ומידת קשה עורף מליבו ומוחו, ויפתח את לבו בהרחבה.

האדם יסתכל עם מוחו באופן צלול, שמוחו לא ישתעבד לרצונותיו הקטנים, אלא יתבונן בכל דבר באופן הנכון מתוך הרחבה, וירגיש את הענינים.

להרגיש לפי האמת

האדם לא ירגיש את הענינים על פי רצונותיו, אלא ירגיש כל ענין על פי האמת שיש בו, ויעסוק בתורה כפי הכוחות שיש בו, ויחפוץ לעמול בתורה ולהבין

ביחוס. שפלות זו, זהו השפלות שמעמידה את האדם להיות ראוי.

הסיבות שבגללן האדם מייאש את עצמו, באמת שהם

אינם סיבות לייאוש אלא להיפך - הם סיבות להתעלות, הסיבות לבוא לידי עניויות ושפלות, הם בעצמם הסיבות שהאדם יבוא לידי התעלות. אך הסיבות להתעלות מביאות אותנו לבוא לידי יאוש ועל ידי כן אנו סרים מדרך התורה והמצוות רח"ל.

הצוואה האחרונה והירושה שהשאיר לנו משה רבינו

משה רבינו התחיל לומר לבני ישראל את התוכחה חמשה שבועות לפני הסתלקותו. זהו הירושה האחרונה שהשאיר לנו משה רבינו.

'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלוהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום, והקללה אם לא תשמעו, ודבר זה דיבר על פי ה'.

אבותינו המסורים קיבלו עליהם הדברים בהר גריזים ובהר עיבל. עלינו להתבונן בדבר זה, שכן פרשה זו נאמרה בתורה

מי שמשתמש עם מוחו החריף כדי לדבר סרה על חבירו בלשון מושחזת, אוי לו שהוא בעל כשרון גדול, הלואי שהיה בעל מוח פשוט.

הסיבות להתייאש הם באמת סיבות להתעלות

אל לו לאדם לייאש עצמו, ואסור לו לאדם להתייאש. האמת הוא, שמהות היאוש מגיע מכוח הגאוה, כי כיצד באים לידי יאוש? על ידי שמדמים שפלוני חשוב ממנו, שמכבדים אותו יותר, על ידי כן באים לידי שברון לב, על שלא זכה לכבוד כמו שהוא מדמה שהשני מקבל. מזה נופלים לידי יאוש.

היאוש הוא פועל יוצא של הגאוה, היאוש הוא פועל יוצא של החטאים, שאילו היה האדם מאמין בה' באמת, לא היה מקום ליאוש.

היחוס הרם של דוד המלך

אנו רואים שדוד מלך ישראל היה נכד של רות המואביה, שהיתה גיורת מבית מואב. וכי היו חסרים מיוחסים בישראל, אבל זה היה מעלת דוד המלך, העניויות והשפלות שבאו לו על ידי החיסרון

כדי שכל אחד מישראל עד סוף כל הדברים האלו, ויבנה את חייו על הדורות יתבונן בדבר, ויחיה עם פי יסודות אלו.

נתיבות ישיבה

והוא מאמרים יקרים, שיחות מוסר וחיזוק משובבי
לב ונפש, שנאמרו בפני תלמידים מקשיבים בקול
חוצב להבות אש קודש, ושאתו כשאגת האר"י החי,
להנחילם נתיבות דעת התורה ועבודת השי"ת על
פרשת השבוע

ע"י מרן רבינו
הגאון רבי **אברהם יוסף ראזענבלום** זצוקלה"ה
ראש ישיבת שערי יושר

פרקי אבות תשפ"ו
פרק ה' משנה ו' ז'

מי שיש בידו חידו"ת או טעיפס של
רבינו, וכן מי שרוצה לנדב גליון של
תורת רבינו - נא להתקשר למספר:
EXT 9 1-718-854-2290 או לפקס:
1-718-705-8608

**אפשר לשמוע השיחה הנדפסת
בנתיבות יושר של כל שבוע במספר:
1-718-559-6660**

כל הזכויות שמורות

למערכת חידו"ת של רבינו
ישיבת שערי יושר

בהוצאת מכון "שם עולם"

מכון לחקר כתבי יד - קורות קהילות ואישים

רח' שחל 5, בני ברק

טל: 03-5701977 פקס: 03-5701967

תוכן הענינים

פרקי אבות פרק ה משנה ו-ז

**עֲשֶׂה נְסִיוֹנוֹת נְפֹשׁ אֲבוֹתֵינוּ אֵת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּקוֹלִי.**

כללי הלאו של לא תנסון את ה' אלוקיכם כו
גם כשהדבר אינו נס אסור לנסות את הקב"ה כו
ביאור ענין הנסיונות של אברהם אבינו כט
הגדרת המושג 'נסיון' כט
מהות הנסיון - שלא ישאל שאלות על הקב"ה ל
ענין השמחה בגידול בנים לב
החן שיש לאדם בראותו בניית בנין - בכדי לבנות את עצמו לג
אצל האמהות הבנים היו בשביל להקים כלל ישראל לו
הנסיונות של האמהות לו
נסיונות של אנשים פשוטים שונים הם לח
בין ישראל לעמים - בהנהגה ובתפילה מב

פרקי אבות פרק ה משנה ו-ז

**עֲשֶׂה נְסִינּוֹת נְפֹשׁ אַבּוֹתֵינוּ אֶת הַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּמִדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּנְסּוּ אֹתִי זֶה עֵשֶׂר פַּעַמִּים וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּקוֹלִי.**

הקודש גם הריח אסור בהנאה, אבל מי שהיה שם והרגיש הריח ולא כיון להריח ריח זה, אין זה נכלל באותו האיסור, והקב"ה שמר את הנשים שלא הפילו מאותו הריח כל אותן הימים.

ולא התליע בשר הקדש מעולם.
מבאר הרבינו יונה נס זה: קדשים קלים שנאכלין לשני ימים ולילה אחד, שמשהין אותו זמן מרובה כזה ולא התליע מעולם - אף שלא היה בידם הדרך לשמור את הבשר כמו שיש בימינו על ידי פריזידר וכדומה, ואעפ"כ לא התליע הבשר, אף בימים החמים.

ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. מבאר הרבינו יונה נס זה: כדי שלא יצטרך לסגן, ואע"פ שהיו יודעין שלא יארע לו קרי, היו ממנין את הסגן, שאין סומכין על הנס, משום לא תנסו את ה' אלקיכם (דברים ו, טז), כדאיתא בירושלמי (יומא פ"א, ה"ד)

עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבּוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא הַפִּילָה אֲשֶׁה מֵרִיחַ בֶּשֶׂר הַקְדֵּשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בֶּשֶׂר הַקְדֵּשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא אִירַע קְרִי לְכַהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְלֹא כְּבוּ הַגִּשְׁמִים אֶשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרֵכָה, וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הָעֵשָׂן, וְלֹא נִמְצָא פָּסוּל בְּעוֹמֵר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוֹחִים, וְלֹא הִזִּיק נֶחֱשׁ וְעִקְרָב בִּירוּשָׁלַם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לְחַבְרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שְׁאֵלַיִן בִּירוּשָׁלַם

עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבּוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא הַפִּילָה אֲשֶׁה מֵרִיחַ בֶּשֶׂר הַקְדֵּשׁ.
לבאר נס זה, כתב ברבינו יונה: והאש אוכלת את בשר הקודש על מזבח החיצון, ונותן ריח כעין כל צלוי, ובשר הקודש אסור בהנאה - היינו שלכתחילה אסור ללכת להריח ריח זה, שבבשר

- שאסור לנסות את השי"ת אם יעשה לו ניסים.

שהשי"ת יצילו, ולא יתכן באופן אחר.

כללי הלאו של לא תנסון את ה' אלוקיכם

בכלל איסור זה של לא תנסו את ה', שלא יעשה האדם נסיון לראות אם השי"ת אוהבו, אם השי"ת יתבע את כבודו, וכדי לדעת ענין זה מבקש האדם שהשי"ת יתנהג עמו שלא כדרך הטבע, עמו או עם הציבור או עם כל הכלל ישראל.

אם הוא מעמיד את עניניו על פי זה שבוודאי שיהיה כאן נס, הרי הוא עובר על 'לא תנסון את ה'', שכן בהנהגתו זו הוא מבקש לנסות לראות את קרבתו להשי"ת, על ידי מה שהשי"ת יעשה עמו נס שלא כדרך הטבע, ועל הנהגה זו עוברים בלאו.

גם כשהדבר אינו נס אסור לנסות את הקב"ה

הרבינו יונה מפרש לאו זה לענין לנסות את השי"ת אם יעשה עמו ניסים שלא כדרך הטבע, אבל באמת שענין זה שייך גם בענינים בדרך הטבע, שהוא עומד בענין אחד שיתכן שיהיה לצד הטוב ויתכן שיהיה להיפך, והרי זה דבר המונח בספק.

בדרך דוגמא: יש לך אחד שמרבה בעשיית מצוות, ואיש זה השקיע במסחר אחד ממון רב, והרי זה מוטל בספק בדרך הטבע, שיתכן שיהיה לו הצלחה גדולה, ויתכן שלא יצליח, ויש כאן ספק השקול, והיינו שאם יבוא לידי הצלחה, אין הוא צריך לבוא בשביל זה לידי ניסים למעלה

לפעמים יש שהאדם מצפה שהשי"ת יעשה ניסים עם בני ישראל, או עם צדיק אחד, שמאחר שהשי"ת אוהב את בני ישראל, והוא אוהב את הצדיק, מן הראוי שהשי"ת יעשה ניסים משום אהבתו להשי"ת, או משום זכות הצדיק או משום זכות תינוקות של בית רבן או בזכות אברהם יצחק ויעקב, ומצפה האדם שהשי"ת יעשה ניסים ויציל את היחיד או את הרבים מצרות.

יש איסור בדבר זה להעמיד את הדבר באופן כזה שמאחר שהשי"ת אוהב את עמו ישראל, בוודאי שיעשה עמהם נס, או שאם הצדיק הוא צדיק אמת, בוודאי

הבורא הוא שהנהגת העולם יהיה בדרך הטבע בדווקא, ואין כאן המקום לפרש בטעם הדבר, אבל כך הוא רצון הבורא, שהנהגת הבריאה תהיה בדרך הטבע.

כאשר האדם מצפה לניסים, היינו שהוא מבקש שהשי"ת ישנה את חוקי בריאת שמים וארץ, ומי הוא זה שיאמר להשי"ת מה תעשה ומה תפעל, שהוא מבקש שהשי"ת ישנה את דרך הנהגת הבריאה, שהנהגת הבריאה תהיה בדרך נס, שמי שהוא זכאי לו, שהשי"ת יעשה ניסים עם היחיד או עם הכלל ישראל.

מי שבא לומר לפני השי"ת באיזה אופן יהיה הנהגת הבריאה, יש בדבר משום חוצפה ועזות, שהרי רצון הבורא הוא שהנהגת הבריאה תהיה בדווקא בדרך הטבע, וכיצד זה יאמר דיעות כלפי מעלה לשנות את דרך הבריאה, ועל פי זה הוא מבקש לנסות את השי"ת אם הוא אוהב את הצדיק או את הכלל ישראל, ויש בדבר זה משום עזות ומשום דיעות עקומות.

גם מי שאינו בא לנסות את הבורא באופן שיעשה השי"ת עמו ניסים, כי אם בענינים

מדרך הטבע, שגם שלא בדרך נס יתכן שיצליח, אבל כמו כן יש צד שלא יצליח.

אם יאמר האומר, שמאחר שמשקיע זה מקיים הרבה מצוות, הרי שאם הוא מקובל ומרוצה לפני השי"ת, בוודאי שהשי"ת יצליח את דרכיו, ואמנם אין הוא מצפה לניסים שלא כטבע, אבל הוא בטוח בדבר, שאם האדם מקובל ומרוצה לפני השי"ת משום מעשיו, בוודאי שהשי"ת יעזור לו, ואם לא יצליח בדרכיו, סימן הדבר שאין מעשי האדם מרוצים לפני השי"ת, גם זה נכלל בכלל 'לא תנסו את ה' אלהיכם'.

אף שהרבינו יונה מפרש לאו זה על מי שסומך על הניסים, משום שאין סומכין על הנס, אבל לאו זה נוגע גם במי שאינו סומך על הנס.

טעם לאו זה הוא: דהנה באמת שיש חילוק בין המנסה את השי"ת וסומך על הניסים, לבין מי שמנסה את השי"ת שיהיה ההצלחה בדרך הטבע.

כי הנה השי"ת בבריאת העולם הכניס חוק בתוך הבריאה שהנהגת העולם יהיה בדווקא על פי דרך הטבע ולא בדרך נס. רצון

אבל הרואה אומר, שאם היה יתכן כדבר הזה שאיש זה נכשל, הרי זה ראייה שאין תוכו כברו, אבל דיבור זה הוא דיבור הבל, וכי הוא ידע וראה את החשבונות שמפורשים על האדם למעלה, וכי הוא בדק את החשבונות, ומשום כן מחשבה זו הרי זה בכלל 'לא תנסו את ה' אלהיכם'.

כמו כן כששומעים לפעמים בעולם על אנשים שש להם טענות ותערומת, כיצד היה יתכן כדבר הזה, כיצד נתן השי"ת שיהיה כדבר הזה, גם זה הוא מעין הלאו של 'לא תנסו את ה' אלהיכם', שהרי מי יודע בחשבונות שמים.

וכך שנינו במשנה ו: **עֲשֶׂה נְסִיוֹנוֹת נְסוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי. שְׁבִנִי יִשְׂרָאֵל נִסּוּ אֶת הַשִּׁי"ת בַּעֲשֶׂרָה נְסִיוֹנוֹת בַּמִּדְבָּר, בְּכָל הַטַּעֲנוֹת שֶׁהָיָה לָהֶם, וְגַם שֶׁם הָיָה עֵינָן זֶה, שֶׁכֵּאֶשֶׁר הָיָה לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל צָרָה בַּמִּדְבָּר, תִּיכָף בָּאוּ בַטַּעֲנוֹת, עַל מַה זֶה לִקְנוֹת בְּאוֹפֵן זֶה, לְמַה הִגִּיעַ לָנוּ צָרָה זֹאת,**

שהם בספק השקול, והוא מנסה השי"ת, שמחמת שהשי"ת אודהו שיזכה לצד ההצלחה, ובהנהגה זו אין משום חוצפה, שכי הוא אינו אומר דיעות לכביכול כיצד להנהיג את הבריאה, ואין הוא בא בטענה שאין מוצא חן בעיניו אופן הנהגת הבריאה, ושהוא סובר שצריכים לשנות את סדר הבריאה, אבל עדיין יש בדבריו טעות גדולה, וכי הוא יודע מה הם חשבונות שמים?!

בדרך דוגמא, האדם רואה אחד שעוסק תמיד במצוות, שהשקיע סכום גדול באיזה מסחר, והוא הפסיד את כל ממונו, ואז עומד הרואה ושואל, למה זה נכשל איש צדיק זה, ומזה יבוא למסקנא או שאיש זה מרמה את הבריות, ואינו צדיק כמו שהוא נראה כלפי חוץ, או שחלילה יבוא לידי תרעומת על הבורא, שאין מוצא חן בעיניו אופן הנהגת הבורא.

שתי מסקנות אלו בטעות יסודן, שאין לו שום הבנה בחשבונות שמים, שיתכן לומר שאכן אדם זה המקיים מצוות הוא איש צדיק, אבל הוא חייב עונש משום חטא שעשה לפני שנים, וכאן מצא בעל חוב מקום לגבות את חובו.

במצרים קשים, ובכל הפעמים הללו באו לידי טענות.

עוד מצאנו שהשי"ת ניסה את אברהם אבינו בעשרה נסיונות, וכמו ששנינו (משנה ד'), 'עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ועמד בכולם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו'.

גם שם הוא בכלל זה, שהשי"ת העמיד את אברהם אבינו בפני עשרה נסיונות, שבכל המקומות הללו היה מקום שישאל שאלות על השי"ת ושיבוא לידי טענות, ואילו היה בא לידי טענה או שאלה על השי"ת, היה נכשל בנסיון, והא גופא היה הנסיון שהשי"ת ניסה את אברהם אבינו, אם ישאל שאלות ואם יבוא בטענות כלפי השי"ת.

הגדרת המושג 'נסיון'

בפשטות אנו לומדים שענין עשרת הנסיונות היה אם ישמע בקול ה' או לא. אצלינו נחשב נסיון אם יכשל האדם בלשון הרע, אם יתפלל בכוונה או יתפלל שלא בכוונה, אם ינהג במידת דרך ארץ או לא, אם ישמע בקול אביו ואמו או לא, מצבים אלו נחשבים אצלינו

ואם כן טוב היה לנו להישאר במצרים, והיינו שהיה להם טענות כנגד רצון הבורא.

מי שהשי"ת מעמידו חלילה בפני קשיים, והוא בא עם חשבונות וטענות כלפי שמיא, בזה הוא מכריז שאין הוא מסכים להנהגת הבורא, ומזה הוא בא לידי מסקנא שאין השי"ת אוהב אותנו, או שאין השי"ת מנהיג את העולם על פי מה שנראה לו שצריך שיהיה הנהגת הבורא, והרי זה בכלל 'לא תנסו את ה' אלהיכם'.

כאשר יש חלילה זמנים קשים, צריכים לעמוד בתפילה לפני השי"ת, שהשי"ת יוציאנו ממצריו, שיש לעסוק בתפילה ותשובה ומעשים טובים, אבל יזהר שלא יבוא לידי טענות על הנהגת הבורא, שאם הוא בא לידי טענות הרי זה בכלל הלאו של 'לא תנסו את ה' אלהיכם'.

ביאור ענין הנסיונות של אברהם אבינו

הנה בפסוק נאמר שבני ישראל ניסו את השי"ת במדבר עשרה פעמים, והיינו שהיה להם טענות, שעשרה פעמים העמיד השי"ת את בני ישראל במדבר

וכי היה לו ברירה שלא לקברה, שהרי עפרון לא רצה לתת המקום, ומהו הנסיון בדבר זה, ונסיון זה הוא אחד מעשרת הנסיונות.

מהות הנסיון - שלא ישאל שאלות על הקב"ה

אלא שמהות הנסיון אינו רק אם יקיים מצות הבורא או לאו, עיקר הנסיון הוא אם ישאל שאלות על הנהגת הבורא, אם לא יסכים בדרך הנהגת הבורא בעולם.

וזה היה נסיון הרעב בארץ כנען, כי אברהם אבינו ישב באור כשדים יחד עם אביו ובני משפחתו, כמו שנאמר בסוף פרשת נח, ואז צוה אותו הבורא (בראשית יב, א), 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך', שיצא לגלות. ואף לא נאמר לו להיכן ללכת, אלא נאמר לו בסתמא לך לך, והליכה זו היא הליכה לגלות, ואברהם יצא לדרכו עד שהראו לו את המקום בארץ ישראל.

והנה מה עשו אברהם ושרה עד ליציאתם לגלות, הם קירבו את האנשים לאמונת ה', וכמו שנאמר (בראשית יב, ה), 'ואת הנפש אשר עשו בחרן', אבל עכשיו יצאו

לנסיונות, ואכן הרי הם נסיונות, אבל לא כל הנסיונות היו אצל אברהם אבינו באופן זה.

הרי אחד מהנסיונות היה כמו שמפרש הרבינו יונה: **יוהשילשי, שנאמר** (בראשית יב, י) ויהי רעב בארץ, ואע"פ שהקב"ה הבטיחו ואמר לו, ונברכו בך כל משפחות האדמה (שם שם, ג), כשהביא הרעב לא הרחרר אחר מדותיו'.

הנה בשעת נסיון זה לא היה בידו שתי ברירות מה יעשה, אם יעשה כך או כך, כי בשעת העקידה עמד בפני אברהם אבינו הברירה אם יעלה את יצחק לעולה או לאו, אבל כשהיה הרעב בארץ כנען כשאמר לו השי"ת לך לך מארצך אל הארץ אשר אראך, והוצרך לרדת למצרים מחמת הרעב, לא עמד בפניו שתי ברירות, שהרי אם לא ירד למצרים יסבול בכנען חרפת רעב.

כמו כן היה עוד נסיון של **קבורת שרה, שנאמר לו, קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה** (בראשית יג, יז), וכשמתה אשתו לא מצא מקום לקברה עד שקנאו מעפרון, ולא הרחרר, וגם שם לא עמדו בפניו שתי ברירות,

ומשפחתי בארץ מולדתי, ולא
הייתי סובל חרפת רעב.

כעת, לאחר שמסרתי נפשו
שנזרקתי לתוך כבשן
האש, ועדיין אני עסוק בהפצת
אמונה ויראת שמים בעולם, למה
זה שלח השי"ת עלי הרעב, וגם
לאחר שכבר היה הרעב להיכן היה
לי לרדת, רק למצרים, ויש מקום
חלילה להקשות, מה רוצים ממני,
להיכן זורקים אותי ממקום למקום.

גם כשהגיע כבר למצרים, עדיין
לא הגיע אל המנוחה, שתיכף
בשעת ירידתו למצרים לא רק
שאינ נותנים לו לאכול, אלא שמיד
לוקחים ממנו את שרה לבית
פרעה, ואין זה דבר פשוט, כי מי
יודע מה יעשו לה.

בלקחת שרה, מלבד הצרה
בלקחת שרה, עוד
היה בצרה אחרת שהיה סכנה
לחיו, ומשום כן ביקש משרה
(בראשית יב, יג), 'אמרי נא אחותי את
למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי
בגללך', הרי שהיה נמצא בסכנת
חיים, שתיכף כשנכנס למצרים
לקחו ממנו את שרה והיה בסכנת
חיים.

היוצא מזה, שמלבד הרעב
שהיה לו בארץ כנען,

לגלות לארץ ישראל, כשהוא בן
שבעים וחמש שנה, ועדיין לא זכה
לבנים.

כאשר אברהם אבינו נכנס לארץ
ישראל הוא ממשיך לקרב
את בני האדם לאמונה, אבל תיכף
כשנכנס לארץ ישראל יש שם רעב,
ורעב זה היה רק בארץ ישראל ולא
באור כשדים, באור כשדים היה
מה לאכול.

אברהם אבינו היה יכול לבוא
לידי מחשבה, הנה כל
זמן שהייתי באור כשדים אם אבי
ועם בני משפחתי, ושם מסרתי
נפשי עד כדי כך שהפילו אותי חי
לתוך כבשן האש על קדושת שמו
יתברך, ועכשיו שולחים אותו
לגלות, 'לך לך מארצך וממולדתך
ומבית אביך אל הארץ אשר
אראך', שיצא לגלות, וגם כשהגיע
כבר למקום גלותו בארץ ישראל,
וגם שם הרי הוא משתדל יחד עם
שרה לקרב את בני האדם לאמונה,
אבל אז היה רעב בארץ כנען, ועליו
לרדת למצרים.

יכול היה אברהם אבינו לבוא
לידי מחשבה, טוב לי אילו
הייתי נשאר באור כשדים, ואז לא
הייתי צריך לעבור כל מה שעבר
עלי, שהייתי נשאר בבית אבי

בנסיון של לך לך מארצך ובנסיון הרעב, הרי זה נסיון גדול וקשה שלא לבוא לידי תרעומת וטענות כלפי הנהגת הבורא.

עוד נסיון היה לאברהם אבינו, נסיון הגר. הנה שרה אמנו היתה נביאה, שרה היתה צדקנית גדולה, הראשונה מארבעת האמהות, ולא נפקדה בבנים עד כשהיתה בת תשעים שנה, ואז לקחה שרה את הגר שפחתה ונתנה לאברהם, שיהיה לה איזה טובה מהבנים שיצאו מהגר.

הנה אנו מוצאים, שכאשר לא היה בנים לרחל אמרה ליעקב אבינו 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי' (בראשית ל, א), ונאמר שם 'ותקנא רחל באחותה'. ויש להתבונן במה שהיה שם.

ענין השמחה בגידול בנים

הנה אנו רואים שמי שחלילה לא נפקד בבנים, הרי הוא נכנס למרה שחורה, לפי שכן הוא המציאות שהבנים מכניסים שמחה בלב הוריהם, שהאב והאם מכניסים את אהבתם בבנים, והם מחנכים את הבנים, ההורים משקיעים את חייהם בבניהם, הבנים ממלאים את חי אביהם

נכנס לסכנת חיים, והרי זה צרה גדולה מהרעב, שהרי לא מצאנו שכל בני כנען מתו ברעב, אלא שסבלו מהרעב, ואם כן היה לו שוב מקום להרהר, שהרי השי"ת שלחו למצרים להציל את חייו מהרעב, ואין הכי נמי שניצל מהרעב, אבל מצד שני באו עליו צרות קשות מהרעב.

אברהם אבינו ע"ה היה יכול לבוא לידי שאלה והרהור, מה נעשה כאן עמדי, שלקחו אותו מאור כשדים לארץ כנען, אבל שם בא לידי רעב, וכאשר עמד להציל עצמו מהרעב, נכנס אז לידי צרות יותר קשות מהרעב, והיה יכול לבוא לידי שאלות קשות.

אכן דבר זה היה הנסיון, שהרי לא עמדו בפניו שאר ברירות, אבל הנסיון היה אם יבוא ליד טענות או לא.

היינו שמה שהיה אצל בני ישראל במדבר, שעל זה נאמר 'לא תנסו את ה' אלהיכם', באופן זה ניסה השי"ת את אברהם אבינו, אם לא יבוא לידי טענות ותרעומת על הנהגת הבורא, וכאשר מתבוננים בדבר הרי זה נסיון קשה עד מאד, כשמתבוננים

הסחורה, ואם כן מה יש שם לראות, איך שהגוי מסדר את החבילות, או איך שסופרים את הממוץ? אין שם מה לראות, אבל כשמניחים קורות לבנות בנין עומדים להביט בדבר, ומה יש לראות בעבודת הבנין.

החן שיש לאדם בראותו בניית בנין
- בכדי לבנות את עצמו

אבל כן הוא סדר הדברים, האדם יש לו חן לראות את עבודת הבנין, איך שבונים ומגדילים את הבנין ואיך שמייפים את הבנין עד שמסיימים את הבנין, לפי שהשי"ת הכניס בטבע האדם, שיהיה לו התשוקה לראות את הבנין, והדבר יש לו חן בעיני האדם.

האדם אוהב לראות את עבודת הבנין, ולכן בראיית דרך עבודת הבית מסחר, אין שום תאוה בדבר, כי מה איכפת לו הרווחים של בעל הבית, שהרי אין שם איזה דבר שהאדם נמשך לראות את הדבר, שמה שרואים אין זה מחמם לבו של האדם, אבל כשרואים בנין, אמש עמדו במקום זה, ועכשיו כבר עומדים במקום יותר גבוה ויותר נאה, וכאשר האדם רואה בנין, ליבו ועיניו נמשכים בדבר, שכן האדם יש לו

ואמם, שהר זה נותן להם תקוה וחיות בחייהם, לדעת לשם מה הם חיים, שהם פועלים איזה דבר בעבודתם בעולם הזה, שרואים שיש שכר לפעולתם.

ונביא לענין זה משל קטן, משל רחוק, אילו היה נפתח ברחוב הסמוך לכאן בית מסחר גדול, שנכנסים לשם הרבה קונים, ויש שם הרבה סוחרים, וכסדר יש שם נכנסים ויוצאים, והבחורים היו יושבים בבנין הישיבה, לא היה מי שהיה חושב להיכנס לשם לראות את בית המסחר, וכי מה שייך לראות שם, שיש שם נכנסים ויוצאים, ויש קונים ומוכרים, אבל אין שם מה לראות.

אבל אנו רואים שכאשר מתעסקים בבנין בתוך הבנין או בבנין הסמוך לישיבה בנין חדש, כסדר עומדים ומביטים לראות את עבודת הבנין, ומהו פשר הדבר? שכאשר יש מעבר לרחוב סטאר גדול שעושים שם הרבה סחורות, ומוכרים שם בסכום של כמה מיליאן דאלער לשנה אין מה לראות, אף שכל היום באים שם טראַקס ומורידים סחורה, לפי שכל מה שיש שם הוא הבאת הסחורה על ידי הטרַאקס, ואז באים הקונים וקונים את

אמנם בכדי שיוכל לחיות את ימיו חייו, משום כן הוא צריך לאכול, וכדי לאכול הוא צריך לשיניים, והשי"ת מעמיד לאדם האפשרות והכוחות שיוכל לחיות, ולשם כך נתנו לו את השיניים.

מאחר שתכלית האדם הוא שיבנה עצמו, לכן נתן השי"ת הרצון באדם שיהיה לו חיות ושביעות רצון ושמחה מענין הבנין, כי כשם שהשי"ת ברא באדם שיניים כדי שיוכל לאכול, כך נתנו באדם השמחה בראיית הבנין, כדי שיוכל למלא את תפקידו שנתנו לו לבנות את עצמו, כי אילו לא היה לו החיות בבנין, לא היה בונה את עצמו.

ובדרך דוגמא, הנה בחור בישיבה שלומד במשך ימות השבוע סכום של דפי גמרא, הרי הוא בא לידי שביעות רצון, וכמו כן באים לידי שמחה לאחר חודש ימים שעמל לקנות כך וכך דפי גמרא, גם שמחה זו השורש שלו הוא שמחת הבנין, שהוא שמח במה שקנה לעצמו כך וכך דפי גמרא, עשר דפי גמרא, עשרים דפי גמרא, ואז הוא מצרף לו עוד עשרה דפים עד שהגיע לשלושים דף גמרא, ומשם הוא בא לארבעים דף, שנבנה אצלו דפי גמרא, שהוא

שמחה כשהוא רואה ענין של בנין, ובאופן זה ברא השי"ת את טבע האדם.

שורש טבע האדם, מה שברא השי"ת את האדם באופן זה הוא, שהנה השי"ת העמיד את האדם בעולם הזה לתכלית זו שיבנה בנינים, ואין הכוונה שיבנה בתים, אלא הכוונה הוא שיבנה את עצמו בתורה, ויבנה את עצמו שיהיה בו הדעת והאמונה, ושיהיה בעל מידות טובות, זהו תפקיד האדם, לשם כך נברא האדם, כדי שיבנה עצמו.

השי"ת ברא את האדם עם כל האברים שהא צריך, כדי שיוכל לחיות בעולם, השי"ת ברא באדם שיניים, כדי שיוכל לחיות, שלא שאוכלים משום שיש לו שיניים, אלא אדרבא, לפי שיש לאדם צורך לאכול, לכן נתנו לו השיניים.

כמו כן כל אבר וכל חוש וכוח שיש באדם, ברא השי"ת כוח זה באדם, לפי שהוא צריך לכוח זה במשך ימיו חיי האדם, אבל אין תפקיד האדם בעולם הזה שיאכל וישתה, תכלית האדם הוא שיבנה עצמו בשנים שנתן לו השי"ת בעולם הזה.

מה שהשי"ת הכניס באדם השמחה כשרואה הבנין, לפי שזהו תכלית האדם בעולם הזה, שיבנה את עצמו, ומשום כן יש לאדם החיות והשמחה כשהוא רואה ענין של בנין....

והנה כשהאדם רואה ענין של בנין אצלו, יש לו על ידי כן נחת גדול ושמחה גדולה, כשהאדם רואה ברכה בעמלו, שבניו גדלים והולכים, מתינוק נעשה ילד, כשהוא רואה את הבנין שלו, כשהאדם רואה את דורותיו, הרי הוא בא לידי נחת ושמחה גדולה, וכמו כן כשהאדם עובד והוא מרוויח ממון, הרי הוא בא לידי שמחה, לפי שהוא רואה בנין, שכן דורותיו נבנים על ידי ממונו, ומשום כן יש לו לאדם שמחה, לפי שהוא רואה את הבנין שנבנה.

כוח השמחה של הבנין שיש לאדם, הרי זה הכוח שמביא את האדם לידי כך שיבנה את עצמו בתורה ובדעת, במידות טובות וביראת שמים, ששמחת הבנין מביא את האדם לידי השלמת עצמו, שכשם ששיניו של האדם גורמים לו שיוכל לעכל את מאכלו ושיוכל לחיות את ימי חייו, כמו כן שמחת הבנין מביאים את האדם לידי השלמת עצמו,

זוכה להכניס בעצמו דפים של תורה, דפים של חכמה, ומזה באים לידי שמחה, ושורש השמחה הוא שמחת הבנין.

כמו כן כשרואים בנין בית באים לידי שמחה, שרואים בכל יום מה שהוסיפו בבנין, וכך עומדים ומביטים איך שהגוי עומד ובונה, כשהגוי עומד וצובע את הבנין, מביטים לראות את הבנין, לפי ששמחים לראות בהשלמת הבנין, כי בנין אינו רק מה שנעשה מקומה אחת שתי קומות, כל השלמה של הבנין, הרי זה בכלל הבנין, והאדם יש לו שמחה ושביעות רצון בענין של בנין.

משום כן גם אם הבנין הוא בנין של נכרי שונא ישראל, אם אינו שונא ממש, כשרואים בנין הבית באים לידי שמחה, שאתמול עמד הבנין במקום זה, ועכשיו כבר ניתוסף עוד חלק של הבנין, וכך יכול האדם לעמוד ולהביט את השלמת הבנין, אף שאין לאדם שום ענין שיהיה לגוי בית דירה, שאין לו שום שייכות עם הגוי הרשע, לפי שאין השמחה במה שיהיה בית דירה לגוי, אלא הרי זה השמחה בעצם הבנין, שכאשר רואים ענין של בנין הרי זה משמח את האדם.

שישתמש עם שמחת הבנין לבנות עצמו.

אבל מי שמשתמש עם שמחת הבנין לבנות בנינים גשמיים, לבנות בתים ולבנות את מסחרו, נמצא שהוא משתמש עם כוח שמחת הבנין לענינים גשמיים.

האדם יש לו הנאת השמחה כשהוא זוכה לבנים, שיש ענין של בנין, ויש לו הנאה מהשמחה שנבנים דורותיו, אבל יתכן שאצל האדם הרי זה שמחה גשמית, שמחה של חולין, שהוא מרגיש שהוא עובד עם איזה מטרה, שהוא חי עם איזה תכלית, שבנו נבנה, שבנו גדל והולך, ויש לו נחת מבנו, וזהו שמחה פרטית שיש לאדם מבנו.

אצל האמהות הבנים היו בשביל להקים כלל ישראל

אבל כשרחל בקשה מיעקב אבינו 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי', זה פשוט שאצל האמהות לא היה בקשת הבנים כפי ההשגות שאנו משיגים, שמשום שאין לה בנים אין לה חשק וחתן בחייה, שאין לה עבור מי לבשל ואין לה עבור מי לדאוג, ואין לה במה למלא את סדר יומה, שאין לה מה לעשות,

ולאחר מיתתה לא יהיה לה מי שיאמר קדיש אחריה, ענינים אלו לא היה אצל האמהות, האמהות לא חיו עם חשבונות אלו, חשבונות אלו שייך אצל אנשים כערכינו, אבל לא אצל האמהות.

האמהות ידעו שמיעקב אבינו יצא הכלל ישראל,

מיעקב אבינו יצאו י"ב שבטי קה, ועל זה בקשה 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי', שהרי מיעקב אבינו יצאו י"ב שבטי קה, ואם היא לא תזכה שיהיה לה חלק בשבטי קה, אין לה לשם מה לחיות, מחמת הרצון שלה לקחת חלק בבנין שבטי קה.

אנו מוצאים שכאשר מתה רחל בשעת לידתו של בנימין נאמר שם, 'ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן' (בראשית לה, יז), ולכאורה מהו נחמה זו, מאחר שלא תוכל לשמוח בבנה, כי היא עומדת למות, ובמה ניחמו אותה.

לכאורה הרי זה דומה למי שינחמו אותו בשעת יציאתו מן העולם שנכסיו מתרבים עכשיו, שהרי מאחר שהוא עומד קודם יציאתו מהעולם, איזה ענין יש לו עכשיו בנכסיו, והרי זה דומה אצלו כמי שאומרים לו שיהיה לו

איך שהבנים גדלים ואיך שזוכים לדורות, אין שום נחמה לאם סמוך למיתתה שאומרים לה שנולד לה בן שיגדל כיתום מיום היוולדו, ואין בזה שום בשורה טובה.

ממה שהודיעו לרחל אמנו בשורה טובה, מוכח

שמה שבקשה בן ואמרה 'ואם אין מתה אנכי', אין הכוונה כפשוטו שלא תזכה לבנים, אלא שאם לא תזכה לקחת חלק בהעמדת י"ב שבטי קה, 'מתה אנכי', שנמצאו ימי חייה ללא תכלית, ומשום כן סמוך למיתתה הודיעו לה הבשורה טובה שתדע שיש לה החלק שלה בשבטי קה, שיהיה לה שני שבטים.

שכן הרצון של האמהות להוליד בנים היה זה להקים את הכלל ישראל, ואנו רואים ששרה אמנו, עד היותה בת תשעים שנה לא זכתה לבנים, ולשם מה בקשה בנים, כדי שהכלל ישראל יצא ממנה, ומשום כן חיפשה כמה עצות כיצד להיוושע.

הנסיונות של האמהות

אחד מהעצות היה שנתנה לאברהם את הגר שפחתה, שהיתה בתו של פרעה מלך מצרים, שתינשא לאברהם

השמחה במה שבמדינת יוגסלאוויע הרוויח אחד כמה מיליאן דאלער, וכי איזה שייכות יש לו עם הגוי שבמדינת יוגסלאוויע, מה שייך לשמחו במה שבמדינת יוגסלאוויע יש גוי שמרוויח הון תועפות.

הרי מי שמבקש לשמח את השני בידיעה זו הרי זה כמי שעושה ליצנות ממנו, שהוא מבקש לשמחו בבשורה טובה שבמדינת יוגסלאוויע יש גוי שמרוויח הון תועפות, וכמו כן כשהאשה עומדת קודם מיתתה, אומרים לה שתבוא לידי שמחה על ידי מה שתדע שנולד לה בן.

ולכאורה, איזה שמחה יהיה לה מהולדת בנה, והרי לעולם היא לא תראה את בנה, ואדרבא, על ידי ידיעה זו תבוא לידי בכי, שהיא מביאה יתום בעולם, וידיעה זו עלול שיביא לידי קריעת ליבה, ואם כן מהו הנחמה במה שגם זה לך בן.

ובאמת, שעל פי החשבונות שלנו שמבקשים בנים

משום שמבקשים לבוא לידי שמחה על מה שתזכה לגדל את הבן ולחנך את הבן, ומבקשים שמחה בבית על ידי מה שרואים

לשרה אמנו, שתבוא בטענה, וכי זהו שכרי מכל עמלי, אני נתתי את הגר לאברהם אבינו לשם שמים, ולבסוף הגר מזלזלת בי ומבזה אותי.

באופן זה היה הנסיונות של האמהות, מהות הנסיון היה שלא לבוא בטענה כלפי הנהגת הבורא, זהו מהות הנסיונות, זה היה תוכן הנסיונות שניסדה השי"ת את אברהם אבינו, ואכן אברהם אבינו נתגדל ונתקדש על ידי מה שעמד בנסיונות הללו.

נסיונות של אנשים פשוטים שונים הם

ההיפך מנסיונות אלו היו הנסיונות שניסו בני ישראל את השי"ת, שכל עת שניסו בני ישראל בדור המדבר את השי"ת, היה זה נפילה שלא עמדו בנסיונות. ומהו האופן שמנסים את השי"ת, שרצו לבדוק עד כמה השי"ת אוהב את בני ישראל ועד כמה הוא מסור לבני ישראל.

כאשר מנסים באופן זה הרי זה כאומר, שאם לא ימצא חן בעיניו הנהגת הבורא אליו, הרי זה כואב לו, והוא בא ליד המסקנא שאין הנהגת השי"ת עמו באופן

אבינו, כדי שעל ידי כן תושע שרה, ואז כשנפקדה הגר בבן, התחילה לפגוע בשרה, וכמו שפירש רש"י (בראשית טז, ד) 'אמרה, שרי זו אין סתרה כגלויה, מראה עצמה כאלו היא צדקת ואינה צדקת', והוכיחה הדבר, שכן אילו היתה שרה צדקנית, היכן הם בניה, שהיא כבר נשואה לאברהם אבינו שנים הרבה ועדיין לא זכתה לבנים, ואילו היא נושעה מיד, ומכאן ששרה מרמה את הבריות.

הנה, כששרה שומעת דיבור זה, והרי היא יודעת את האמת, שהרי בכל הנסיונות שעברו על אברהם אבינו, היה לה חלק בנסיונות הללו, וכשם שאברהם אבינו עמד בכל הנסיונות, כך היה לה חלק בנסיון זה, מלבד בנסיון העקידה שלא היה לה הידיעה קודם לכן, אבל בכל שאר הנסיונות עמדה גם היא בנסיונות הללו, כשהלכו לארץ ישראל ולמצרים ובשאר הנסיונות, והיה לה הרצון שהכלל ישראל יצא ממנה.

כעת ששרה נותנת את הגר שפחתה לאברהם אבינו כדי שתבנה ממנה, ואילו הגר מזלזלת בשרה ומדברת נגדה, ובוודאי שדבר זה היה נסיון גדול

החשבון של אחד ועוד אחד, ואין בוחנים אותו יותר מזה, וכמו כן בוחנים אותו אם הוא יודע מהו יד ימין ומהו יד שמאל, שאי אפשר לבחנו יותר מזה.

ואילו קטן בן שבעה שנים כבר בוחנים אותו יותר, שבוחנים אותו אם יש לו הידיעה במורה שעות לדעת מהו השעה, וכמו כן בוחנים אותו עוד החשבון כמה הוא שנים ועוד שלוש.

אבל מי שהוא בן עשרים, בוחנים אותו אם בכוחו להיות רופא, או אם החכים כבר להיות ארכיטקט, או אינדז'ניר, אבל אין בוחנים אחד שהוא בן עשרים שנה החשבון של אחד ועוד אחד, או האם יש לו הידיעה במורה שעות לדעת מהו השעה, וגם אילו יראו שיש לו הידיעה בענינים אלו, לא נלמד מאומה על כוחותיו, שמה שבר עשרים יודע מהו יד ימין ומהו יד שמאל, עדיין אין יודעים עליו מאומה.

התורה מפרשת לנו נסיונותיו של אברהם אבינו, והנסיונות שבני ישראל ניסו את השי"ת, ומהות הנסיונות הללו הוא עד כמה אין לאדם טענות על הנהגת הבורא.

הראוי, וזה נקרא לנסות את ה', וכל נסיון שניסו בני ישראל את השי"ת, היה זה כשלון בנסיון שעמדו בפניו.

שכן לפי העמידה של האדם בנסיונות שהשי"ת מנסה אותו, יכול האדם להתרומם או מצד שני ליפול ממדרגתו שהוא עומד. ועיקר הנסיונות אינם בעשיה של האדם, עיקרי הנסיונות הם באיזה אופן מקבל האדם את המצבים שהשי"ת מעמידו בפניו, האם הוא מסכים עם הדרך שהשי"ת מתנהג עמו, או שמא אין הוא יכול לסבול את הדבר, והוא בא לידי קושיות ותרעומת.

הנסיונות אם לקיים רצון הבורא או לא, הרי זה שייך אצל אנשים פשוטים 'פאר פראסטע מענטשען', שמעמידים בפני האדם נסיון אם לדבר לשון הרע או לא לדבר לשון הרע, ללכת להתפלל או לא ללכת לתפילה, לפגוע בשני או לא לפגוע בשני.

הנסיונות הללו מיועדים לאנשים פשוטים, אנשים קטנים, והרי זה דומה לבחינה שבוחנים בבית החינוך, שקטן בן שש שנה בוחנים אותו על חשבון פשוט, כמה הוא

אבל

אצלינו הנסיון הוא, ששולחים לנו רצון לדבר לשון הרע, והנסיון הוא אם נכשל בו או לא, וכמו כן שולחים לאדם הרצון שלא ירצה להתפלל, או שלא ירצה להשכים לקרוא קריאת שמע בזמנה, והנסיון הוא אם יקרא או לא, והרי זה דומה לבחינות שבוחנים קטנים בני שש שנה אם יש לו הידיעה מהו יד ימין ומהו יד שמאל, ואם הוא יודע החשבון של אחד ועוד שנים, זהו צורת הנסיונות שלנו.

אבל

הנסיונות שמפורשים בתורה, שבהם ניסו אנשים גדולים, הרי זה הנסיונות מעין מה שהיה בפני אברהם אבינו, הנסיונות האם בידו לקבל ואם אין לו טענות על הנהגת הבורא, בענין זה מתחילים הנסיונות אצל אנשים גדולים, שמעמידים אותו בפני מצבים קשים ביותר, כדי שיוכל להתעורר אצלו קושיות וטענות.

הנה,

שולחים אותו מאור כשדים, מבית אביו וממולדתו לארץ כנען, לאחר שכבר מסר נפשו וזרק עצמו להישרף חיים על קדושת שמו יתברך, ולאחר שעמד בנסיון זה שולחים אותו לגלות, ושם הוא

שוב מוסר נפשו על קידוש ה', לקרב את בני האדם לאמונה, ואז נעשה רעב בארץ, כדי שיצטרך לרדת שוב בגלות, ושם לא רק שאין לו מה לאכול, אלא שהוא בא לידי צרות נוראות, באופן שצרת הרעב קטן מצדה זו, וזהו נסיון נורא שמוליכים אותו מגולה לגולה וממצב למצב, באופן שאין משיגים מאומה.

זהו

מהות הנסיונות של אברהם אבינו, אם על אף כל מה שעבר עליו, אם יבוא לידי טענות על השי"ת. וכפי גדלותו של האדם, כך מעמידים אותו בפני מצבים קשים, שמחמת המצבים הקשים יוכל לבוא לידי תרעומות וקושיות, אלו הם אופני הנסיונות של אנשים גדולים.

ומי

שאינו גדול כל כך, אין הוא עומד בפני מצבים קשים כל כך, אלא עומד הוא בפני נסיונות בפרטים קטנים, שיהיה לו מקום להקשות קושיות, ואילו אברהם אבינו שהיה גדול ביותר, אותו העמידו בפני מצבים נוראים באופן שבכל פינה שפנה היה לו הנסיון לשאול איזה שאלה.

ומי

שכל הנסיון שלו הוא אם יכשל בלשון הרע או לא,

שמאל, ואם הוא יודע החשבון של אחד ועוד אחד הרי זה שנים.

כי באמת שנסיונות אלו אינם כלל בכלל נסיונות, שאין זה

נסיונות של דרגות, אלא הרי זה נסיונות אם הוא אדם מן השורה או לא 'אדער ביסטו סתם אַ פאטריקאנער', שעל ידי הנסיון בודקים את האדם עד כמה הוא גדול וחזק - 'טעסטען צו ביסטו אַ פאטריקאנער צו נישט', שכן נסיונות אלו הרי זה בדיקה אם הוא בגדר אדם בכלל.

כשהאדם נכשל בלשון הרע או באמירה שהוא חסר

דיעה או שהוא דוחפו ופוגע בו, באמת שאין זה כלל בכלל הנסיונות, אלא הרי זה בדיקה עד כמה הוא בגדר אדם, אלא שעם אנשים פשוטים כמונו שולח לנו השי"ת גם נסיונות מעין אלו, שהרי זה בחינה שבוחנים קטנים בני שש.

הרי גם בקינדערגארטן בוחנים את הקטנים, ואין זה ליצנות, שהממונה על הקטנים מבקש באמת לבדוק את הקטנים, ושם בודקים עד כמה כבר הגיע לידי הידיעה כמה הוא אחד ועוד אחד, ואם אינו מניח את ידיו לתוך החלב, או אם אינו לובש נעל

ואם יקרא קריאת שמע בזמנה, הרי זה בבחינה שבוחנים קטן כבר שית אם יש לו הידיעה מהו יד ימין ומהו יד שמאל.

ויש לנו ללמוד מזה, כששומעים שיש מי שנכשל ומקשה חלילה על הנהגת הבורא, יש לדעת שאלו הם הנסיונות הגדולים, ובזה נמדד הצלחת האדם, עלייתו או ירידתו של האדם, אם יכשל על נסיונות אלו, אבל אם אינו הולך אחר דיבורים אלו, הרי זה ענין של התעלות, אבל אם חלילה הוא נמשך אחר דיבורים אלו, הרי זה הירידה.

עוד יש לדעת, שכאשר האדם עומד בפני נסיון אם יכשל בפגיעה בחבירו, לומר לחבירו שהוא חסר דיעה או שאר דיבורים מאוסים וגסים, כדיבורי השיכורים, או שהוא עומד בפני נסיון לנהוג בהנהגות גסות, שהוא דוחף את השני או שזורקים את חפציו של השני על הארץ וכדומה, הנהגות ששייכים לאנשים גסים ושיכורים, כשהאדם עומד בפני נסיונות אלו, אם הוא גם נכשל בהם, ידע שהוא נכשל בנסיונות קטנים, שהרי זה כקטן שאינו עומד בבחינה אם יש לו הידיעה מהו יד ימין ומהו יד

לו שום עבודה, ואין מי שקורא לו לעבוד אצלו לפי שאין הוא מכיר את השפה ולא את אופן העבודה, והרי הוא מסתובב ברחובות.

אז כשמגיעים שעות החשיכה, ובעל הגאראסערי מבקש לסגור את חנותו, וצריכים להוציא את הזבל, ולסדר את קופסאות החלב, הרי הוא משלם לו כמה דאלער להוציא את הזבל ושיסדר את קופסאות החלב, וזהו פרנסתו.

אבל יותר מזה אין בכוחו לעשות, לפי שאינו מכיר את המקום ולא את הלשון, ולכן הוא חושש שכאשר יאמרו לו להכניס למאכל צוקער, הרי שיכניס מלח, וכאשר יורו לו ללכת לרחוב הארבעים ושלש, יתכן שיגיע לרחוב הארבעים ושש, וכאשר יצוו אותו לעלות לקומה השניה, יעלה לקומה הרביעית.

וזה מאחר שאין הם מדברים באותו לשון, ולכן אינו יכול לעבוד עבודה רגילה, ובידו לעבוד רק בעבודות שדי עבורם בדיבור של חרשים, שכאשר הוא צריך לסדר קופסאות החלב, הרי הוא מראה לו בידים מהו צריך לעשות, ואז הוא מראה לו את הזבל ולהיכן צריכים להוציאו.

שמאל על יד ימין, וזהו בחינה אמיתית, ואין זה פורים שפיל, שאכן בודקים את הקטנים, אבל אין בודקים אותם אם הם חכמים או טפשים, ומה הם ידיעותיהם, אלא בודקים אותם אם הם עדיין בכלל תינוק או אם כבר גדל מעט ונעשה קטן.

בין ישראל לעמים - בהנהגה ובתפילה

כמו כן כביכול מנסה אותנו בנסיונות מעין אלו, אבל אין זה הנסיונות שהתורה מדברת מהם, אלא שבודקים אותנו עד כמה יש בנו ממין האנושיות 'צו ביסטו סתם אַ פאטריקאנער צו ביסטו אַ איד', וזהו הנסיון הראשון, לראות אם כבר הגיע לדרגת יהודי או שמא הוא כגוי מן הרחוב, ואף שהוא נולד לאב ואם מבני ישראל, אבל הנהגתו הוא כגוי גס מהרחוב.

כאשר נכשלים גם בענין זה, הרי זה נמצא שהוא כמו גבעוני מהול - 'אַ גע'מל'עטער פאטריקאנער מזרע ישראל', ואמנם הרי הוא מניח תפילין ומתפלל עם תנועות, אבל מה בכך, הרי אם יקחו גוי פשוט שהגיע אתמול מארץ הגויים, וישאלו אותו מהו עבודתו, ואז יאמר שאין

עושה מעשים אלו, אלא שהוא עושה כן בחינם, ואין משלמים לך את החמש עשרה דאלער ליום, שהוא פותח בכל יום את הסידור במה טובו, ובמקום זה הוא כורע ובמקום שני הוא פוסע ג' פסיעות, ואין צריכים לפרש לו הדברים, שהוא כבר בקי ורגיל שכאשר אומרים ברוך אתה ה' יש לכרוע, ובשעת אמירת סלח לנו דופקים, ובשעת עושה שלום פוסעים, ובשעת התחנן נופלים על אפים, ובשעת אמירת ה' אחד ושמו אחד מורידים התפילין ומנשקים.

ומהו החילוק בינו לבין הגוי, שהגוי הולך כמו גוי, והוא הולך עם ה' ברוך אתה ה', שהגוי אינו יודע עברי והוא יודע עברי, אבל סוף סוף, וכי יש איזה חילוק בין המעשה שלו למעשה של השני, הגוי עושה פעולות רק בשפתיו, והוא עושה תנועות גם בלשונו, אבל מהו החילוק, שאצל הנכרי הרי זה עבודה על פי תנועות, ואילו הוא אומר תיבות, סלח לנו, עושה שלום, אבל פעולות שניהם שווים הם, שכאן דופקים וכאן כורעים וכאן מנשקים ומסיימים.

ויש עוד חילוק, שאצל הנכרי הסיום הוא בשפתיו, ואצל

ואם יאמרו לו שיתנו לו עבודה, שיתנו לו סידור קטן, ועבודתו תהיה לדפדף הדפים ממה טובו עד לאחר עלינו, ובשעת מעשה יעשה פעולות עם שפתיו, וילבישו לו על ידו ועל ראשו איזה דבר, וזהו פעולה שיוכל ללמוד תוך כמה דקות, ואז יתחיל לדפדף הדפים בסידור, וכאשר יבוא למקום פלוני יניח את ידיו על עיניו, וכאשר יבוא לדף פלוני יפסע ג' פסיעות וישוב למקומו, ובמקום השני יכרע וישתחוה, וכך יראו לו כמה מקומות, ובדף האחרון יפסע שוב ג' פסיעות לאחוריו, ולאחר כמה דפים יוריד את הטלית ויקפלו ויכניסו לשקית מסאמעט וינשקו ויניחו במקום מסוים.

אז ישאל האיש כמה ישלמו לו על הדבר הזה, ויאמרו לו שישלמו לו חמש עשרה דאלער ליום. בוודאי ישמח בדבר, שהרי על מה שהוא עובד אצל הגראסערי כמה שעות משלמים לו רק ארבע דאלער, וכאן על עבודה של שלושים דקות משלמים לו חמש עשרה דאלער ליום, ובודאי שיסכים לדבר, זהו עבודה שאפשר להציע לגוי שהגיע זה מקרוב.

והנה היהודי שנולד לאב ואם מישראל, הרי שגם הוא

ביותר, אם אין עובר עליו שעה ביום ללא שיאמר על חבריו שהוא חסר דיעה, או לא.

את האדם הפשוט בודקים מה הוא עושה בסלח לנו, האם רק דופק על ליבו, או שהוא מבקש מחילה מאת ה', שהרי גם אדם נכרי יכול לדפוק על ליבו, וגם לנכרי אפשר ללמד שבעמוד שבע עשרה בסידור צריכים לדפוק שני פעמים, והוא עושה לו סימן, והשי"ת בודק את האדם מהו עושה בשעת תפילתו, ובזה בודקים אותו אם הנהגתו הוא כיהודי או לא, שאם הוא רק דופק בסלח לנו, הרי שהנהגתו כנכרי, אבל אם הוא מבקש מחילה, הנהגתו כיהודי.

כמו כן בודקים אותו מה הוא עושה בעושה שלום, האם

הוא רק נכנס ויוצא, או שהוא פוסע ונפרד מאת השכינה, ואם הוא רק נכנס ויוצא, הרי זה כמעשה נכרי בעלמא, שאת הנכרי אפשר ללמד שבעמוד שלושים ושנים עליו לפסוע ג' פסיעות ולשוב למקומו, ואילו היהודי יודע שכן יש לנהוג באמירת עושה שלום, אבל יש מי שבשעת מעשה הוא עומד כנפטר מאת המלך.

כשהבחור שב לביתו, ואמו שולחת אותו

הישראל הוא בלשונו, אבל מלבד זאת, שניהם מדברים במשך היום באותו הלשון, אלא שזה מקלל בהיספאניש, וזה מקלל באידיש, אבל מהו החילוק באיזה לשון מקללים, אם הוא בפארטאגעזיש או בפראנצויזיש, האם יש איזה חילוק בין המדבר בלשון גסה בלשון צרפת או בלשון פארטאגעזיש, ואם כן גם אין חילוק בין לשון אידיש ללשון היספאניש, ואם כן מהו החילוק בין השנים.

ובוודאי שיש חילוק גדול ביניהם, שזה יש בו נשמה קדושה והוא מזרע אברהם יצחק ויעקב, וזה מזרע עשו ועמלק, שבפנים הנפש והנשמה יש ביניהם חילוק כרחוק מזרח ממערב, אבל בהנהגתם אין חילוק גדול.

השי"ת מנסה את האדם כפי מה שהוא, שאם הוא בגדר אדם, מנסים אותו בנסיונות של אדם, לבדוק את גדלותו וחוזקו, אבל מי שיש בו ספק אם הוא בגדר אדם, ויש ספק אם הנהגתו הוא כיהודי או לא, מעמידים אותו בפני נסיון זה, אם הוא יהודי או לא - 'צו איז ער אָ איד צו אַ פאטריקאנער'.

וכיצד בודקים אותו, על פי הנהגתו, אם הוא נוהג כיהודי או לא, וזהו בחינה פשוטה

לקנות איזה דבר, אם הוא שואל למה שולחים אותו, ולא את אחיו ואחיותיו, והוא אומר שאין לו זמן ושאלו לו כוח, או שהוא צריך ללכת לכמה מיני מקומות, מצב זה הוא נסיון מן השמים, וזהו נסיון אם הנהגתו כיהודי או לא.

השי"ת בודק את הבחור היהודי, כשאמו מבקשת ממנו שירד לקנות, מה הוא עונה, שאם הוא עונה שעליו לפנות למקום פלוני, או שאחיו יוכל ללכת, הרי שהוא דומה לנכרי, ועכשיו בודקים אותו אם הנהגתו כיהודי או לא.

כאשר נכנסים לבתייהם של הנכרים רואים גם מה שנעשה שם, שהאם שואלת את השייגען מה הוא רוצה לאכול, ואם הוא מבקש לאכול, שיואיל בטובו לרדת לקנות לחם, ואז יוכלו להכין לו מאכל, ואם יקנה חלב יהיה מה לשתות, ואם ירחץ את הכלים של אתמול, יהיה במה לאכול.

העשיה הראשונה של האדם מישראל הוא, שיזהר שלא יהיה ספק על פי מעשיו אם הוא איש יהודי או לא, כי אף שבפנימיות נפשו אין ספק בדבר, שכן ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, וגם הרשע הגדול ביותר הוא ישראל, ואי אפשר להיפטר מזה, אבל צריכים להיזהר במעשים שלא יהיה הנהגתו כגוי, והצעד הראשון של האדם הוא שיהיה הנהגתו כיהודי הפשוט ביותר, שלא יהיה בכלל ספק גוי בהנהגתו, שאם ההנהגה היא הנהגה גסה, הרי זה הנהגה של גוי.

אבל השייגען עונה לה, וכי עלי לרדת לקנות, והוא שואל את אמו, מה עשית במשך כל שעות היום, וכי אין לך זמן לרדת לקנות, ואם יש בו איזה משהו עדינות הנפש, הרי הוא שואל, וכי אין אחיו יכול לרדת לקנות, והרי הוא כבר ירד אתמול, זהו צורה בבית הנכרים.

ואם יטען שהרי הגוי אינו שומר שבת והוא שומר שבת, הרי זה הנהגה של גוי למחצה, והרי גם גוי למחצה נחשב כגוי.

זָכָה וְזָכָה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תִּלְוִי בּוֹ

היות שזכינו ב"ה והגליון השבועי מופץ בכמה ערים, יש
הזדמנות למי שליבו חפץ לזכות את הרבים ולקחת חבל
בהוצאות ההפצה של הגליון בעירו, ויבוא על שכרו.

אפשר לפנות למערכת חידו"ת של רבינו,
למספר טעלפאן 9 EXT 2290-854-718-1.

בברכה והערכה
מערכת החידו"ת של רבינו